

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE

- REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT -

***Priorități ale României în abordarea cuprinzătoare a securității în Caucazul de Sud
și Asia Centrală din perspectiva OSCE***

Doctorand: Traian Laurențiu HRISTEA

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Viorica MOISUC

Constanța
2012

CUPRINS

INTRODUCERE	Error! Bookmark not defined.
Capitolul I: Riscurile specifice dimensiunii politico-militare în spațiul OSCE	Error! Bookmark not defined.
I.1. Apariția Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa....	Error! Bookmark not defined.
a) Contextul apariției conferinței	Error! Bookmark not defined.
b) Procesul Helsinki.....	Error! Bookmark not defined.
c) Transformarea CSCE în OSCE.....	Error! Bookmark not defined.
I.2. Instrumente specifice ale prevenirii riscurilor la adresa securității circumscrise dimensiunii politico-militare în spațiul OSCE.....	Error! Bookmark not defined.
a) OSCE – inițiativa măsurilor cuprinzătoare de clădire a încrederii și securității la nivel pan-european.....	Error! Bookmark not defined.
b) Codul de conduită asupra aspectelor politico-militare ale securității (Codul de conduită)	Error! Bookmark not defined.
c) Acorduri regionale de control al armamentului (articolele II, IV și V ale Acordului de Pace de la Dayton)	Error! Bookmark not defined.
d) Tratatul „Cer Deschis”.....	Error! Bookmark not defined.
Capitolul al II-lea: Tratatul privind limitarea armelor conventionale în Europa – piatra unghiulară a evoluției sistemului de securitate pe continent	Error! Bookmark not defined.
II.1. Negocierea Tratatului CFE privind limitarea forțelor armate convenționale în Europa.....	Error! Bookmark not defined.
II.2. Adaptarea Tratatului privind forțele armate convenționale din Europa pentru combaterea riscurilor la adresa securității din spațiul OSCE.....	Error! Bookmark not defined.
a) Abordări și poziții privind regimul CFE.....	Error! Bookmark not defined.
b) Coordonatele adaptării Tratatului CFE.....	Error! Bookmark not defined.
c) Poziția României privind decizia de adaptare a Tratatului CFE.....	Error! Bookmark not defined.
d) „Pachetul de Adaptare” a Tratatului CFE.....	Error! Bookmark not defined.
e) Reflectarea în Acordul de Adaptare a intereselor de securitate ale României – inițierea procesului de ratificare a Tratatului de Adaptare în condițiile în care Federația Rusă nu îndeplinea integral angajamentele asumate în contextul Summit-ului OSCE de la Istanbul.....	Error! Bookmark not defined.
II.3. Securitatea europeană în dezbaterile OSCE înaintea formulii de la Corfu	Error! Bookmark not defined.
II.4. Procesul CORFU - nou proces de adaptare a OSCE la noile realități	Error! Bookmark not defined.
Capitolul al III-lea: Importanța activităților de politică în Caucazul de Sud și Asia Centrală	Error! Bookmark not defined.
Capitolul al IV-lea: Dimensiunea economică a securității	Error! Bookmark not defined.
IV.1. Elemente de reper	Error! Bookmark not defined.
a) Forum-ul științific de la Hamburg	Error! Bookmark not defined.
b) Reuniunea dedicată protecției mediului de la Sofia	Error! Bookmark not defined.
c) Conferința de la Bonn	Error! Bookmark not defined.
d) Strategia Maastricht.....	Error! Bookmark not defined.
IV.2. Rolul cooperării internaționale din domeniul economic în reducerea tensiunilor și promovarea securității.....	Error! Bookmark not defined.
a) Procesul de integrare economică în cadrul UE și al altor scheme regionale centrale și est-europene	Error! Bookmark not defined.
b) Comunitatea Statelor Independente (CSI).....	Error! Bookmark not defined.
IV.3. Limitele dimensiunii economice și de mediu în cadrul constrângerilor generale ale OSCE; tendințe ale statelor participante OSCE	Error! Bookmark not defined.
IV.4. Reforma OSCE – formulă de compromis?.....	Error! Bookmark not defined.

Capitolul al V-lea: Dimensiunea umană	Error! Bookmark not defined.
V.1. Mecanisme și instituții pentru aplicarea angajamentelor statelor participante	
OSCE în domeniul dimensiunii umane.....	Error! Bookmark not defined.
a) Responsabilitatea aplicării angajamentelor în dimensiunea umană.....	Error! Bookmark not defined.
b) Reuniunile la vârf și reuniunile <i>follow-up</i>	Error! Bookmark not defined.
c) Mecanismele de aplicare a angajamentelor specifice dimensiunii umane.....	Error! Bookmark not defined.
d) Instituțiile OSCE relevante pentru dimensiunea umană.....	Error! Bookmark not defined.
d.1) Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului	Error! Bookmark not defined.
d.2) Înalțul Comisar pentru Minoritățile Naționale	Error! Bookmark not defined.
d.3) Reprezentantul OSCE pentru libertatea mass-media.....	Error! Bookmark not defined.
d.4) Adunarea Parlamentară a OSCE.....	Error! Bookmark not defined.
V.2. Contribuția românească la promovarea dimensiunii umane între dualitate și realism.....	Error! Bookmark not defined.
V.3. Contribuția OSCE și a României în domeniul dimensiunii umane în Asia Centrală și Caucazul de Sud	Error! Bookmark not defined.
a) Biroul OSCE din Tadjikistan.....	Error! Bookmark not defined.
b) Centrul din Bișkek, Kîrgîzstan	Error! Bookmark not defined.
c) Centrul din Astana, Kazahstan.....	Error! Bookmark not defined.
d) Centrul din Așhabad, Turkmenia.....	Error! Bookmark not defined.
e) Coordonatorul pentru proiecte OSCE de la Tașkent, Uzbekistan ..	Error! Bookmark not defined.
f) Misiunea OSCE din Georgia.....	Error! Bookmark not defined.
g) Reprezentantul personal al președintelui în exercițiu OSCE pentru conflictul aflat în atenția Conferinței de la Minsk.....	Error! Bookmark not defined.
h) Centrul de la Erevan, Armenia și Centrul de la Baku, Azerbaidjan.....	Error! Bookmark not defined.
Capitolul al VI-lea: Reflectarea în presa vremii a procesului CSCE/OSCE și contribuției României.....	Error! Bookmark not defined.
VI.1. Elemente de continuitate în politica externă românească.....	Error! Bookmark not defined.
a) Gheorghe Gheorghiu Dej și "Primăvara de la București\".....	Error! Bookmark not defined.
b) Nicolae Ceaușescu și Momentul August 1968	Error! Bookmark not defined.
VI.2. Începuturile CSCE	Error! Bookmark not defined.
a) Contextul European înaintea CSCE: normalizarea relațiilor dintre state; Europa redescoperă Europa; <i>Ostpolitik</i> ; contextul european	Error! Bookmark not defined.
b) Convenirea Conferinței General-Europene; momentul 1954; lanarea propunerii pentru conferința general-europeană.....	Error! Bookmark not defined.
c) Desfășurarea CSCE.....	Error! Bookmark not defined.
c.1) Reuniunea de la Helsinki 1972 - 1975.....	Error! Bookmark not defined.
c.2) Reuniunea de la BELGRAD (15 iunie 1977 – 8 martie 1978); Contextul intern și internațional	Error! Bookmark not defined.
c.3) Reuniunea de la Madrid (9 septembrie 1980 - 9 septembrie 1983); contextul intern și internațional.....	Error! Bookmark not defined.
c.4) Conferința pentru măsuri de încredere și de securitate și pentru dezarmare în Europa, Stockholm (17 ianuarie 1984 - 21 septembrie 1986)	Error! Bookmark not defined.
c.5) Reuniunea de la VIENA (4 noiembrie 1986 - 19 ianuarie 1989)	Error! Bookmark not defined.
CONCLUZII	Error! Bookmark not defined.
BIBLIOGRAFIE.....	25

Rezumat

Teza de doctorat *„Priorități ale României în abordarea cuprinzătoare a securității în Caucazul de Sud și Asia Centrală din perspectiva OSCE”* și-a propus să aducă în plus față de literatura de specialitate din domeniu o abordare mai largă prin clarificarea mecanismelor și instituțiilor implicate în activitatea circumscrisă celor trei dimensiuni ale conceptului de securitate și prin clarificarea contextului securității în zonele Caucazului de Sud și Asiei Centrale. Am ales această temă renunțând la abordările critice, uneori scolastice, a unor studii anterioare și am preferat perspectiva OSCE în aplicarea politicii externe a acestor state, dar și modul în care România a contribuit la promovarea securității în aceste regiuni. Așadar, structurată în șase capitole, această teză are ca principal scop abordarea diferitelor aspecte ale securității în spațiul OSCE și interferența lor în activitățile din Caucazul de Sud și Asia Centrală, reliefând totodată provocările și amenințările prin care trec acestea.

Selecția subiectelor cuprinse în această lucrare a fost făcută pe baza definiției termenului de “securitate cuprinzătoare” - așa cum este el utilizat azi, astfel încât să includă majoritatea subiectelor legate de aspectele politico-militare ale securității, drepturile omului și libertățile fundamentale, democrație, toleranță, statul de drept, cele legate de minoritățile naționale, contactele umane și internaționale, precum și asigurarea securității prin prisma factorilor economici și de mediu.

În lucrare sunt analizate și mecanismele de monitorizare a punerii în aplicare a angajamentelor asumate de statele participante OSCE în cadrul acestor trei dimensiuni, precum și mandatele instituțiilor OSCE implicate în acest domeniu. O parte centrală a lucrării a fost consacrată contribuției românești în promovarea acestor dimensiuni, cu accentul pe problemele din Caucazul de Sud și din Asia Centrală.

În introducere sunt prezentate importanța și actualitatea temei, continuând cu formularea obiectivelor cercetării, care au fost urmărite de-a lungul lucrării. Am accentuat pe parcursul capitolului introductiv alegerea de a descrie OSCE ca pe un proces unic și inovator în multe privințe, prin acțiunea continuă de „europenizare” a conceptelor de securitate care au caracterizat relațiile externe după transformările postbelice, lucru care, într-un final, a adus la aceeași masă a

negocierilor state neutre și nealinate alături de state membre ale alianțelor militare opuse.

Abordând evoluția istorică a acestei organizații, am prezentat contextul în care aceasta a apărut, sub egida inițială a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa. Am subliniat raportarea la momentul istoric, mai exact reflectarea relațiilor politice internaționale pe durata „Războiului rece”, dar și transformarea CSCE în OSCE, ca proces organic de continuă evoluție, de orientare permanentă spre cele mai adaptate formule pentru situațiile problematice din dezvoltarea acestei regiuni. Demarând cu prezentarea succintă a evoluției istorice, am lărgit câmpul de acțiune al cooperării dintre state, introducând în analiză domenii noi de cooperare. Pentru aceasta m-am oprit atât asupra evoluției care a caracterizat contextul geo-politic, cât mai ales la accelerarea construcției OSCE după terminarea războiului rece, marcată de spiritul timpului, mai exact de acel optimism exprimat cu succes în Carta de la Paris pentru o nouă Europă și în alte documente OSCE adoptate la începutul anilor nouăzeci ai secolului trecut.

Mai mult decât atât, trebuie să menționez că această teză este axată și pe transformările și implicațiile semnării Actului Final de la Helsinki din 1975, eveniment care a determinat ca CSCE/OSCE să acumuleze un număr impresionant de angajamente ulterioare acestui moment.

Lumea s-a schimbat din 1975 și până acum, la fel și instrumentele dedicate de comunitatea internațională, de OSCE în special, promovării acestor angajamente. Multe dintre documente au devenit ulterior standarde pentru alte organizații internaționale. Un astfel de exemplu a fost *acquis*-ul în domeniul drepturilor omului adoptat la Conferința privind dimensiunea umană (Copenhaga, 1990), unde statele participante au pus baza unui set de standarde al căror nivel nu a mai fost atins până la acea dată și care continuă să determine activitatea și aprecierea nivelului lor de dezvoltare democratică. Nu întâmplător acest set de valori a fost preluat mai târziu de Uniunea Europeană și utilizat ca bază pentru stabilirea criteriilor politice de evaluare a candidaților la aderare.

Pornind de la implicațiile politice ale angajamentelor OSCE am reliefat unicitatea lor din mai multe considerente: în primul rând, ele se aplică la un nivel mai înalt decât cel dat de standardul internațional recunoscut; în al doilea rând, aceste

standarde se aplică tuturor statelor participante, întrucât deciziile se iau prin consens; nici un stat participant nu poate justifica o aplicare selectivă a lor, luând în calcul doar unele angajamente. În al treilea rând, OSCE consideră că punerea în aplicare a angajamentelor asumate în oricare dintre statele participante este, de fapt, o preocupare a tuturor statelor, iar acest aspect a fost cu precădere precizat în cadrul dimensiunii umane așa cum a fost convenit la Conferința de la Moscova, din anul 1991.

În prezentarea evoluției istorice a acestei organizații am observat (și analizat) existența unui număr impresionant de active alocate dimensiunii umane, niciunul existent în anii nouăzeci ai secolului trecut.

Abordând în mod cuprinzător securitatea, Actul Final de la Helsinki a fost primul document internațional care a precizat că protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale este un subiect care preocupă comunitatea internațională și pe subiecții acesteia. Începând cu această dată, protecția drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului a devenit unul dintre cele zece principii fundamentale care guvernează relațiile interstatuale, fiindu-i acordat același nivel și statut primit de celelalte principii care reprezintă postulate clasice ale relațiilor internaționale cunoscute de la începutul epocii moderne.

Am reevaluat ulterior aspectele legate de dezvoltarea economică și impactul activităților de mediu înconjurător care au constituit în permanență o parte importantă a activităților OSCE, reflectând, de fapt, abordarea cuprinzătoare de către Organizație a aspectelor legate de securitate.

Astfel, m-am oprit asupra semnificației adoptării Actului Final de la Helsinki, în 1975, când statele participante au „distribuit” activitățile organizației în „dimensiuni”, iar dimensiunea economică și cea de mediu au constituit ceea ce statele au numit „coșul al II-lea”, adică domeniul de preocupare legat de aspectele de securitate care decurg din dezvoltarea economică sau lipsa acesteia, știință, tehnologie, protecția mediului înconjurător.

„Vântul schimbărilor” din Europa Centrală și de Est a fost determinat de recunoașterea de către principalii ideologi ai socialismului (școala sovietică) a limitelor pe care sistemul planificat al economiei îl avea asupra progresului societății în general. Ideologii sovietici începeau să înțeleagă că sistemul economic de tip comunist ajungea la limitele sale. Nu puteau să recunoască însă faptul că era un sistem

falimentar, întrucât aceasta însemna, practic, pierderea puterii absolute; se putea încerca, însă, o reformare „de sus” a sistemului de producție sub forma implementării unor „supape” economice prin care „piața” să poată suplini ceea ce sistemul planificat al economiei se dovedea a fi incapabil să o facă.

Pentru a evidenția acest lucru, am identificat modul în care statele totalitare din blocul estic au introdus, încă din Actul Final de la Helsinki, o „portită” prin care încercau să legitimizeze eforturile de depășire a stării de stagnare și de relansare a condițiilor de adaptare a propriului sistem economic la condițiile de concurență date de superioritatea tot mai evidentă a modelului occidental de eficiență economică. Astfel, în document se stipula că „eforturile de dezvoltare a cooperării în domeniile comerțului, industriei, științei și tehnologiei, a mediului, precum și a altor domenii economice contribuie la întărirea păcii și securității în Europa și în lume”¹.

Pe fondul politic, situația „nu era coaptă” pentru că sistemul totalitar de sorginte sovietică avea suficiente resurse remanente de dezvoltare. În plan politic, reformele economice au primit „undă verde” o dată cu apariția lui Gorbaciov în fruntea URSS și inițierea propriilor încercări de adaptare a economiei la metode percepute ca fiind mai eficiente². Aceste încercări au fost, de fapt, demersuri de „cosmetizare” a economiei centralizate. Ele aveau un mare neajuns: se aplicau și în statele sistemului CAER care mai aveau încă vie memoria sistemului de piață capitalist dinaintea celui de-al doilea război mondial. În plus, încercările inițiale au început să aducă unele efecte colaterale, nedorite de inițiatori – apariția unei noi elite economice interesate, de fapt, în promovarea unor reforme economice structurale profunde. Noile elite erau conștiente că aceste reforme nu puteau fi promovate fără schimbarea sistemului politic de atunci.

Baza documentară

Informația pentru întocmirea tezei de doctorat este reprezentată de documentele primare semnate sau adoptate³ de statele participante OSCE cu prilejul

¹ *Actul Final de la Helsinki*, capitolul *Cooperarea în domeniul economiei, științei, tehnologiei și mediului*, paraf 1, p. 17.

² „Hozrasciot” în cadrul conceptului „perestroika” în URSS, „autogestiunea economico-financiară” în cadrul politicii de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate în R. S. România sau alte variante similare în statele socialiste.

³ Documentele CSCE/OSCE sunt documente politice care reflectă natura politică a organizației. Aceste documente nu aveau și nu au caracterul juridic obligatoriu al tratatelor în conformitate cu dreptul

diferitelor reuniuni sau forumuri de înalt nivel ale CSCE/OSCE publicate și nesecretizate. Au fost folosite ca surse bibliografice o serie de lucrări și studii, în principal publicate de instituții de cercetare cu specific în domeniul relațiilor internaționale, precum și de altele care au avut în atenție activitatea OSCE precum CORE - Centrul pentru cercetarea OSCE, Hamburg. Totodată, am utilizat și propria experiență dobândită în timpul desfășurării activității în cadrul organizației, fapt care mi-a permis să vin în contact direct cu procesul elaborării, negocierii, adoptării diferitelor documente programatice, dar și cu modul lor de receptare de către partenerii de discuție, cu aplicarea lor în diferite situații și conjuncturi.

Economia lucrării

Lucrarea este structurată în introducere, șase capitole, concluzii și bibliografie.

Am grupat în **primul capitol** riscurile de securitate specifice dimensiunii politico-militare în spațiul OSCE. Pentru a atinge acest obiectiv, am prezentat principalele repere care au condus la apariția Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, o atenție deosebită fiind acordată procesului Helsinki și transformării CSCE în OSCE. Am punctat unele instrumente specifice prevenirii riscurilor la adresa securității circumscrise dimensiunii politico-militare în spațiul OSCE, urmărind să subliniez ideea că OSCE a fost inițiativa măsurilor cuprinzătoare de clădire a încrederii și securității la nivel pan-european. În aceeași logică am exemplificat cu informații legate de trei instrumente din domeniul politico-militar - Codul de conduită asupra aspectelor politico-militare ale securității (Codul de conduită), acordurile regionale de control al armamentului (articolele II, IV și V ale Acordului de Pace de la Dayton) și Tratatul „Cer Deschis”.

Capitolul al doilea se referă la Tratatul privind limitarea armelor convenționale în Europa - piatra unghiulară a evoluției sistemului de securitate pe continentul european. Au fost prezentate elementele esențiale care au marcat negocierea Tratatului CFE, dar și cauzele care au determinat adaptarea Tratatului

internațional. În general, documentele fundamentale de tipul Actului Final de la Helsinki sau al declarațiilor la cel mai înalt nivel se semnavă, în timp ce, la nivelul miniștrilor de externe sau al membrilor Consiliului Permanent, documentele se adoptau prin consens. Această practică este menținută până în prezent. În consecință, semnarea sau adoptarea lor reprezenta asumarea unor angajamente politice adoptate prin consens și obligatorii din punct de vedere politic pentru fiecare stat participant, începând cu Actul Final de la Helsinki din 1975.

privind Forțele Armate Convenționale din Europa pentru combaterea riscurilor la adresa securității din spațiul OSCE. În acest context, au fost prezentate unele abordări și poziții privind regimul CFE, care au fost coordonate la adaptarea acestuia, precum și poziția României privind decizia de adaptare a Tratatului CFE, inclusiv abordarea legală specifică privind procesul de ratificare ca reflectare a intereselor de securitate ale României. Eșuarea de către Federația Rusă în aplicarea acestui tratat a determinat o reanalizare a întregului eșafodaj al conținutului ideatic al dezbatelor privind securitatea europeană, îndeosebi după evenimentele din Georgia (august 2008); prin urmare, am efectuat o trecere în revistă a implicațiilor legate de securitatea europeană în contextul procesului Corfu și al necesității de adaptare a OSCE la noile realități.

Elemente precum relevanța activităților de poliție în Caucaz și Asia Centrală au fost în atenție în cadrul **capitolului al treilea** al tezei **cadru în care am prezentat pe larg modul în care** România s-a implicat în mod activ, o dată cu adoptarea deciziilor politice ale Consiliului Ministerial OSCE de la București în decembrie 2001, în dezvoltarea activităților de poliție ale OSCE în statele din Caucazul de Sud și din Asia Centrală. Am pornit, în analiza efectuată, de la premisa că statele din aceste două regiuni trebuie să fie ajutate pentru a determina un comportament al instituțiilor democratice în concordanță cu angajamentele asumate la data aderării. Au fost prezentate, pe rând, elementele în care România a fost implicată mai exact și au fost oferite unele exemple de bune practici pentru statele de regiune, abordându-se schematic și crizele prin care treceau Georgia, Azerbaidjanul, Kîrgîzstanul, Tadjikistanul, Kazahstanul, Uzbekistanul și Turkmenistanul.

Poziționarea României la frontiera externă a UE, în contact imediat cu zona în cauză, a condus la o mobilizare a eforturilor în acest sens. Istoricul cooperării în plan politico-militar și contactele stabilite cu aceste state nu a făcut decât să crească influența românească în regiune, nu de dragul unui export de ideologie sau de influență în accepțiunea clasică a ideii, ci din dorința de a face noilor provocări cu care România se confrunta în noua sa calitate de stat membru al UE.

Capitolul al patrulea al prezentei teze este dedicat **dimensiunii economice**. În timpul perioadei CSCE au fost organizate trei reuniuni importante dedicate dimensiunii economice și de mediu pe care am ales să le prezint separat. Aceste evenimente au fost forum-ul științific de la Hamburg (1980), reuniunea dedicată protecției mediului înconjurător de la Sofia (1989) și Conferința privind cooperarea

economică în Europa și, cea mai importantă dintre ele, cea organizată la Bonn în 1990. Manifestările sunt prezentate atât din prisma mandatului delegației române, cât și din cea a obiectivelor sale care au vizat domenii considerate actuale pentru securitatea și stabilitatea emisferei nordice: surse alternative de energie, producția alimentară, medicină, științe umaniste și sociale.

Obiectivul principal a fost prezentarea cadrului oferit de Forumul științific de la Hamburg, a modului în care au evoluat conceptele în cadrul reuniunii dedicate protecției mediului de la Sofia, al rafinării aspectelor legate de tranziția la economia de piață, așa cum au fost ele prevăzute de Conferința de la Bonn, ca și căile de urmat inserate în cadrul Strategiei Maastricht. Nu a fost trecut cu vederea rolul cooperării internaționale din domeniul economic în reducerea tensiunilor și promovarea securității, fiind menționate, cu titlu de relevanță pentru evoluția OSCE, procesul de integrare economică în cadrul UE, constituirea și funcționarea spațiului de comerț liber Central-European, a Comunității Statelor Independente. Am încercat să prezint într-un subcapitol limitele dimensiunii economice și de mediu în cadrul constrângerilor generale ale OSCE și tendințele statelor participante OSCE. A fost acordată o atenție specială discuțiilor privind reforma OSCE ca o formulă de compromis pentru revitalizarea organizației.

Capitolul cinci, „**Dimensiunea umană**”, trimite la „Mecanisme și instituții pentru aplicarea angajamentelor statelor participante OSCE în domeniul dimensiunii umane”; acest capitol cuprinde o trecere în revistă a modului în care statele participante OSCE și-au asumat și exercită responsabilitatea pentru aplicarea angajamentelor specifice acestei dimensiuni, a modului în care au fost organizate dezbaterile în acest domeniu și al caracterului de „izvoare de obligații”, pe care aceste reuniuni le-au avut. Capitolul prezintă, pe scurt, cele două mecanisme de aplicare a angajamentelor dimensiunii umane aflate la dispoziția statelor participante OSCE, precum și instrumentarul oferit de instituțiile care oferă asistență și concură la aplicarea uniformă a acestor angajamente de către state. Am demarat prezentarea prin atingerea atribuțiilor instituțiilor OSCE; mai exact Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (BIDDO) și-a dedicat întreaga activitate construirii și dezvoltării democrației și a unei culturi care să promoveze democrația și drepturile omului prin asigurarea transferului preceptelor democratice și juridice către activitatea concretă, de zi cu zi, a autorităților statelor participante.

BIDDO asigură facilitarea dialogului între guvernele statelor participante și societatea civilă din aceste state, susținând organizarea anuală a reuniunii consacrate implementării angajamentelor asumate de ele în cadrul dimensiunii umane. Cea mai cunoscută activitate a BIDDO a rămas organizarea și monitorizarea alegerilor.

Activitățile consacrate de către BIDDO democratizării societății în cadrul unor programe pe termen lung sunt menite să ofere asistență guvernelor statelor participante OSCE să fie mai transparente, responsabile față de membrii societății. Domeniile vizate de aceste activități au fost: statul de drept, guvernarea democratică, egalitatea de șanse, migrația și libertatea de mișcare, susținerea procesului legislativ⁴.

Dacă în domeniul consolidării statului de drept BIDDO contribuie semnificativ la promovarea reformelor din justiție, susținând programe de pregătire profesională și de asistență pentru judecători, avocați, procurori și reprezentanți guvernamentali sau ai societății civile, activitățile consacrate guvernării democratice au avut în vedere un spectru mai larg vizând, atât segmentul guvernamental, cât și pe cel al societății civile.

În a doua parte am prezentat rolul Înalțului Comisar pentru Minoritățile Naționale. Una dintre cele mai importante atribuții ale ICMN este aceea de a lucra împreună cu guvernele statelor participante OSCE într-un climat de încredere desăvârșită.

Activitatea sa s-a dovedit încununată de succes până în prezent și s-a materializat nu numai în rapoartele trimise celor interesați, dar și într-o serie de recomandări⁵ de care statele participante țin în general seamă, îndeosebi atunci când aplică anumite proiecte dedicate îmbunătățirii capacității instituționale și practicilor

⁴ Ar fi interesant de menționat faptul că, în urma rapoartelor interimare BIDDO privind desfășurarea alegerilor parlamentare din Georgia, 2003, alegerilor prezidențiale din Ucraina 2004, precum și a celor parlamentare din Kîrghzstan, din 2005, autoritățile naționale au fost forțate de mișcările de stradă să adopte recomandările rapoartelor BIDDO și să organizeze din nou alegeri soldate cu victoria celor nedreptățiți în cadrul procesului electoral. Succesul și influența politică a BIDDO în rândul societății civile și partidelor ce se doreau democratice din statele din Caucazul de Sud și din Asia Centrală, considerate vecinătatea apropiată a Federației Ruse, au determinat Moscova să reacționeze foarte acid la activitatea BIDDO și să limiteze prin acțiuni procedurale impactul activității acestui birou în zona de responsabilitate a OSCE.

⁵ Recomandările au caracter public și sunt la dispoziția celor interesați. Dintre ele s-ar putea aminti: dreptul la educație al persoanelor aparținând minorităților naționale; drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale de utilizare a limbii materne; participarea minorităților naționale la viața publică; emisiunile în limbile minorităților naționale; practici de poliție în societățile multi-etnice.

privind drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale. Până în prezent nu s-a înregistrat vreun eșec în activitatea ÎCMN tocmai datorită modului în care acesta selectează momentul intervenției sale și datorită faptului că el își desfășoară activitatea în mod confidențial.

În acest capitol am urmărit totodată tratarea modului dual în care (R. S.) România a abordat, în cadrul OSCE, ideea de „dimensiune umană” ca pilon fundamental al securității cuprinzătoare pe continentul european. Trasând contribuția românească la promovarea dimensiunii umane între dualitate și realism, am accentuat situarea contextuală dată de condițiile în care războiul rece constituia principala modalitate de manifestare a relațiilor internaționale în Europa, fiind tot mai evident că atât perioada de încordare, cât și cea de destindere care i-a urmat nu mai erau suficiente pentru asigurarea unor garanții de securitate și stabilitate, nici pentru blocul vestic, nici pentru blocul estic.

Am subliniat o experiență unică în felul ei, de utilizare a conceptului ca instrument de promovare a intereselor de securitate de sorginte geopolitică, dar și, ulterior, de asumare a valorilor aferente acestei dimensiuni, în urma reformelor inițiate după evenimentele din 1989.

O altă temă abordată în acest capitol a fost consacrată promovării contribuției OSCE și a României în aplicarea angajamentelor dimensiunii umane în Asia Centrală și Caucazul de Sud, pornind de la experiența duală a țării noastre în cadrul organizației. La data respectivă, CSCE/OSCE și instituțiile sale, precum și misiunile de teren au utilizat, în mod larg, măsuri „soft” de promovare a securității, pornind de la atenționarea verbală și până la critica lipsei de dialog sau izolarea internațională, chiar și în condițiile în care o parte terță față de conflictele regiunii era foarte activă prin promovarea și afișarea unui sporit potențial de șantaj.

Prin deschiderea de misiuni sau centre în majoritatea statelor regiunii, ca și prin dezvoltarea acestora sub forma oficiilor teritoriale ale organizației acreditate în statele de reședință respective, CSCE/OSCE a reușit să limiteze sau să prevină efectele de contagiune ale instabilității și insecurității. Aceste misiuni au abordat aspectele structurale ale conflictelor și au avut contribuții însemnate îndeosebi în domeniile circumscrise dimensiunii umane: construcția instituțională, monitorizarea alegerilor, promovarea drepturilor omului și a persoanelor aparținând minorităților naționale,

susținerea instituțională în domeniul managementului de frontieră, a activităților de poliție, a reformei sistemului de securitate, dezvoltarea societății civile⁶.

În acest context, pentru noile state independente din regiunea euro-asiatică, CSCE/OSCE a reprezentat principalul punct de referință în ceea ce privește (re)construcția democratică.

România este una dintre democrațiile continentului care a beneficiat mult de experiența și instrumentele OSCE în eforturile sale de a construi o societate democratică, bazată pe statul de drept și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, inclusiv a drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale. În acest context, experiența individuală a României și tranziția ei de la societatea totalitară la o societate democratică au constituit un exemplu pentru statele regiunii, într-o atmosferă de înțelegere și cooperare reciprocă. Între acestea se poate aminti tendința pozitivă de dezvoltare a relațiilor cu Înaltul Comisar pentru Minoritățile Naționale, contribuind în mod concret la o mai bună înțelegere a comunității internaționale asupra situației din România.

Atât ca stat participant, cât mai ales în timpul președinției în exercițiu, România a încercat, în primul rând, să privească „prin ochelarii regiunii” la realitățile locale și să ofere acea expertiză care se potrivea cel mai bine locului și momentului

⁶ În baza mandatelor negociate de toate statele participante, inclusiv cu statele de reședință, prezențele teritoriale ale OSCE au un anumit grad de autonomie în desfășurarea activității lor. Ele își reflectă activitatea de îndeplinire a mandatului încredințat de Consiliul Permanent în rapoarte de activitate sau rapoarte speciale pe care le trimit Președinției în Exercițiu. Aceasta examinează conținutul pentru a face o primă evaluare a concordanței cu mandatul și, prin intermediul Secretariatului OSCE, distribuie rapoartele tuturor statelor participante, inclusiv statelor gazdă. În acest fel, prezențele teritoriale au putere sporită de influențare a deciziilor în forurile decidente ale OSCE și sunt luate în serios de către statele gazdă. Uneori, aspectele sensibile privind, spre exemplu, rezultatele exercițiilor electorale, precum și recomandările care decurg din analizele acestor rezultate nu sunt redactate în rapoartele prezențelor teritoriale, ci de misiunile de observare ale alegerilor organizate de instituții cu acordul statului gazdă. La rândul său, statul gazdă poate răspunde la prevederile din rapoartele prezențelor teritoriale în cadrul reuniunilor de analiză a activității acestora la Consiliul Permanent și vine cu explicații suplimentare privind modul de respectare a angajamentelor asumate sau cu măsuri pe plan intern de remediere a deficiențelor. În cazul rapoartelor misiunilor de observare a alegerilor, recomandările acestora sunt de cele mai multe ori luate în considerare de statul gazdă în modificarea legislației sau procedurilor evaluate de misiunea de observare, integral sau parțial. Este însă necesar să subliniez aici caracterul de cooperare și nu de impunere pe care îl presupune acest exercițiu OSCE-stat gazdă. Rostul acestor rapoarte este de a ajuta statul gazdă să aplice cât mai corect standardele dimensiunii umane într-un interval rezonabil de timp, nu de punere la colț a celor vinovați. Această abordare de cooperare este dificilă uneori, presupune timp îndelungat, însă este singura care are succesul asigurat într-o oarecare măsură; altminteri, statul gazdă are oricând posibilitatea de a se opune activității prezenței teritoriale cu ocazia discuțiilor legate de prelungirea mandatului acesteia. Un exemplu de insucces în acest sens a fost dat de blocarea în 2009 de către Rusia a activității Misiunii OSCE din Georgia în ceea ce privește monitorizarea regiunii separatiste Tshimvali, recunoscute doar de Federația Rusă din spațiul OSCE ca statul independent „Osetia de Sud”.

ales pentru aceste state și nu să accentueze cu orice preț obiective care rezultau din exerciții sau școli de gândire care nu aveau decât o bază speculativă. În al doilea rând, România a evitat „să arăte cu degetul” state ale regiunii (atunci când abaterile acestora de la angajamentele în domeniu dimensiunii umane erau subliniate de alte state OSCE) pentru a scoate în evidență propriile progrese la diferitele reuniuni consacrate dimensiunii umane.

În al treilea rând, România a contribuit în mod direct în cadrul organizației prin faptul că a știut să asculte statele din Asia Centrală și din Caucazul de Sud, a „aplecat urechea” la criticile pe care aceste state le-au adresat statelor cu democrații consolidate, încercând astfel să le facă mai responsabile pentru angajarea unui dialog de substanță pe temele dimensiunii umane.

În al patrulea rând, România a contribuit consecvent în cadrul organizației la o abordare mai flexibilă, personalizată, de la caz la caz, a fiecărei țări din regiune, de renunțare a abordării „noi” - „ei”, în cadrul OSCE.

În al cincilea rând, dar nu în cele din urmă, România a contribuit concret cu experți la transformările acestor state fie în mod direct, bilateral, fie prin intermediul detașării acestora la misiunile și prezențele de teren în cadrul acestor state. În acest sens, câteva exemple sunt: Biroul OSCE din Tadjikistan, Centrul din Bișkek, Kîrgîzstan, Centrul din Astana, Kazahstan, Centrul din Așhabad, Turkmenia, Coordonatorul pentru proiecte OSCE de la Tașkent, Uzbekistan, Misiunea OSCE din Georgia, Reprezentantul personal al președintelui în exercițiu OSCE pentru conflictul aflat în atenția Conferinței de la Minsk, Centrul de la Erevan, Armenia și Centrul de la Baku, Azerbaidjan.

În capitolul **al șaselea**, intitulat **„Reflectarea în presa vremii a procesului CSCE/OSCE și contribuției României”**, am inclus rezultatele cercetării modului în care au fost reflectate, în sursele publice ale vremii, subiectele aflate în atenția CSCE/OSCE precum și modalitățile de abordare a acestor subiecte. Dată fiind realitatea vremii și faptul că ziarul "Scînteia" reprezenta singurul reper de politică externă autorizat să prezinte publicului larg opiniile conducerii de atunci, am recurs la o cercetare a acestor articole ce s-a dorit a fi cât mai dezideologizată cu putință, dar păstrând elementele de substanță ce aveau relevanță pentru momentele prezentate în lucrare.

Perioada cuprinsă între 1965 și 1971 a fost o perioadă mai bună a istoriei României totalitare. S-a înregistrat o creștere a nivelului de trai, iar prețurile produselor de larg consum erau acceptabile. S-a putut călători în străinătate, iar cultura a cunoscut o relativă revenire la normalitate, inclusiv libertatea de expresie, iar proprietatea privată a avut de beneficiat prin construirea de locuințe personale și prin sprijinirea temporară a micilor întreprinzători.

Am demarat analiza prin a prezenta activitatea României pe scena politică și rolul său în construcția climatului geo-politic. Așa cum am arătat în primul capitol, CSCE a început cu câțiva ani înainte de prima conferință CSCE, într-o perioadă de relativă destindere în relațiile dintre est și vest, când o politică de acomodare între state cu interese diferite era preferabilă războiului rece. Conferința de la Helsinki a fost legată de procesul destinderii ce se afirmase pe continent și, la rândul său, procesul destinderii a fost confirmat și consolidat de rezultatele conferinței.

În cadrul Conferinței, România avea ca prioritate absolută renunțarea la forță și la amenințarea cu forță în relațiile dintre statele participante. Renunțarea la forță și la amenințarea cu forță devenea o temă fundamentală de politică externă a României, temă care își are rădăcinile în evenimentele din august 1968 (invadarea Cehoslovaciei de trupele Tratatului de la Varșovia, cu excepția Bucureștiului). Poziția României complica relațiile militare din cadrul Tratatului de la Vrașovia, dar îi permitea să aducă contribuții importante în cadrul procesului CSCE, mai ales în prima parte în care problematica legată de dezarmare și rezolvarea pașnică a diferendelor era mult mai importantă în cadrul Conferinței. România era interesată în menținerea acestui statut privilegiat pe scena internațională, care i-a adus prestigiu dar și beneficii economice importante.

Pentru statele Comunității Europene era foarte important ca CSCE și documentele sale să consacre obligații ale statelor participante în ceea ce privește respectarea drepturilor omului. În același timp, mai ales în tabăra occidentală, exista și un anumit scepticism, inclusiv legat de celebrul *Coș III*. Acest coș urmărea mai ales o ameliorare a durității regimurilor comuniste, occidentalii neintuind nici ei transformarea și dezvoltarea ulterioară a acestei chestiuni diplomatice⁷. Actul Final

⁷ „Eu cel puțin am fost sceptic la început în legătură cu impactul Coșului III. (...) Noi am susținut Coșul III referitor la drepturile omului pentru a susține o ameliorare a durității regimurilor comuniste, precum și pentru a stabili criterii internaționale care să-i oblige pe sovietici să nu mai suprimă revoltele

cerea respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale inclusiv a libertății de gândire, de conștiință, libertății religioase, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie. Totodată prevedea promovarea și încurajarea exercitării efective a drepturilor și libertăților civile, politice, economice, sociale și culturale, libertăților religioase și respectarea dreptului minorităților la egalitate în fața legii. În conjuncție cu cooperarea în domeniul umanitar erau și: contactele între oameni, căsătoriile mixte, reunificarea familiilor sau dreptul la călătorii în scopuri profesionale. De fapt, substanța principiului privind drepturile omului era aceea de a introduce în sfera CSCE o perspectivă democratică și umană atât inedită, cât și cu mari efecte de durată. Dimensiunea umană a făcut obiectul unor ascutite confruntări, rezultând o înțelegere - acceptarea trecerii în Actul Final a dimensiunii umane în schimbul înscrierii între principii a inviolabilității frontierelor.

Alte momente importante au fost: Convenirea Conferinței General-Europene; lansarea propunerii pentru conferința general-europeană.

În cadrul desfășurării CSCE, un rol deosebit l-au avut:

1. Reuniunea de la Helsinki 1972 – 1975, unde România a avut o participare activă la viața internațională și a adus o contribuție importantă la dialogul intereuropean, considerând securitatea europeană o problemă de prim plan;

2. Reuniunea de la BELGRAD (15 iunie 1977 – 8 martie 1978), care, în concepția României, a reprezentat un regres față de Reuniunea de la Helsinki. În Europa domnea pacea, dar era o „pace armată”. Pe continentul european se aflau concentrate cele mai mari forțe armate și mijloace de distrugere în masă existente vreodată. Unii au idealizat „măsurile de creștere a încrederii și întărire a stabilității pe continent” – notificarea marilor manevre militare și invitarea de observatori la asemenea acțiuni erau considerate cu totul insuficiente în condițiile accelerării cursei înarmărilor. La reuniune nu numai că nu s-au adoptat măsuri în domeniul militar, dar nu s-a creat nici măcar cadrul minim pentru examinarea și verificarea acestora, deși

– spunea Kissinger. *Putem fi mulțumiți cu ceea ce s-a realizat fără a ne însuși creditul ce se cuvine acordat unor personalități precum Havel, Walesa sau contemporanii lor, care au transformat o chestiune diplomatică într-un triumf al spiritului uman.* (Vezi Henry Kissinger, *Years of Renewal*, Londra, Weidenfeld & Nicholson, 1999, p. 663)

statele participante au exprimat, în repetate rânduri, preocuparea lor față de situația militară din Europa;

3. Reuniunea de la Madrid (9 septembrie 1980 - 9 septembrie 1983), unde șeful delegației române, ambasadorul Ion Datcu, a făcut o amplă prezentare a celor zece propuneri concrete difuzate de România ca documente oficiale ale reuniunii... în legătură cu căile și modalitățile de dezvoltare a colaborării, de promovarea a destinderii, dezarmării și securității în Europa și în întreaga lume ⁸. Din nou, propunerile României excelau prin absența oricăror referiri la ceea ce ar fi putut însemna înțelegerea occidentală a conceptului de drepturi și libertăți ale omului.

Prima parte a Reuniunii de la Madrid a luat sfârșit la 19 decembrie 1980. De-a lungul celor șase săptămâni de dezbateri, atât în plenară cât și în cele cinci grupuri de lucru, s-a efectuat o amplă evaluare a modului de aplicare a Actului Final de la Helsinki. Lipsa de rezultate notabile în desfășurarea procesului de edificare a securității pe continent, a fost, în numeroase intervenții, corelată cu deteriorarea climatului politic și internațional. În mod deosebit, s-a subliniat importanța pe care o au în acest moment eforturile pentru reluarea și consolidarea procesului destinderii europene. Miza menținerii legitimității externe a regimului comunist sporea atât de mult pentru conducerea României, încât președintele Nicolae Ceaușescu făcea din nou cunoscută poziția și obiectivele României privind problemele securității europene în cadrul mesajului televizat de anul nou la 1 ianuarie 1981.

În perioada 27 ianuarie – 5 martie 1981 a avut loc o nouă etapă în lucrările reuniunii: discutarea celor 85 de propuneri pe baza cărora urmează să fie alcătuit documentul final al Reuniunii de la Madrid.

Propunerile României se regăseau în proiectul de document al țărilor neutre și nealinate, marea majoritate a punctelor stipulate de acesta preluând pozițiile promovate de România în cadrul reuniunii pregătitoare. Propunerea avansată de țara noastră privind convocarea Conferinței pentru încredere și dezarmare în Europa, ca parte integrantă a procesului CSCE, inițiativele referitoare la intensificarea cooperării dintre statele participante în domeniul economiei, științei și tehnicii, documentul României privind urmările CSCE își găseau reflectarea în documentul neutrilor și

⁸ "Scînteia", nr. 11.921, 18.12.1980, *Importante propuneri prezentate de România la Reuniunea de la Madrid*, pag. 6.

nealiniatilor. La 8 septembrie 1983, în cursul şedinţelor plenare din cea de-a doua zi, ministrul de externe român, Ştefan Andrei, a pus în evidenţă rezultatele pozitive ale reuniunii, afirmând că *România consideră deosebit de important consensul realizat pentru convocarea conferinţei consacrate măsurilor de creştere a încrederii, securităţii şi dezarmării în Europa*⁹.

4. Conferinţa pentru măsuri de încredere şi de securitate şi pentru dezarmare în Europa, Stockholm (17 ianuarie 1984 - 21 septembrie 1986):

Obiectivul conferinţei era întărirea încrederii şi a securităţii, realizarea dezarmării, aplicarea efectivă a principiului de a nu recurge la forţă sau la ameninţarea sau folosirea forţei în relaţiile reciproce. Şeful delegaţiei române, ambasadorul Constantin Ene, a subliniat importanţa deosebită pe care România o acorda convocării conferinţei, ca un pas concret pe calea adâncirii procesului de securitate şi cooperare în Europa. În opinia României, Conferinţa era concepută să acţioneze ca un cadru de negocieri care să permită adoptarea de măsuri eficiente de încredere şi dezarmare, pe baza respectării stricte a normelor CSCE, să asigure participarea tuturor celor 35 de ţări, ca state independente şi suverane, în afara alianţelor militare. Redactarea documentului întâlnirii s-a făcut pe baza proiectului difuzat de România şi a inclus prevederi referitoare la contribuţia pe care statele sud-mediteraneene o aduceau la lucrările conferinţei, organele de lucru, regulile de procedură, relaţia dintre conferinţă şi reuniunile CSCE.

Deşi mulţi au vorbit despre eşecul conferinţei, mai ales după încheierea fără rezultate concrete a reuniunilor de experţi de la Ottawa şi Berna privind drepturile omului şi contactele între persoane şi a Forumului cultural de la Budapesta, conferinţa din capitala Suediei s-a încheiat cu succes. Succesul a fost urmarea voinţei politice a celor două mari puteri de a ajunge la un acord şi a întâlnirii la nivel înalt de la Rejkjavik, din toamna lui 1986, care a venit să încununeze eforturile majorităţii statelor mici şi mijlocii printre care şi România.

5. Reuniunea de la VIENA (4 noiembrie 1986 - 19 ianuarie 1989):

Reuniunea s-a organizat pe fundalul eforturilor statelor totalitare de a relansa dezvoltarea lor economică în paralel cu menţinerea sistemului sovietic de organizare

⁹ Pentru discursul detaliat vezi „Scînteia”, nr. 12.766, 09.09.1983, *Poziţia României /.../ privind Reuniunea de la Madrid, sarcinile imediate şi de perspectivă pentru continuarea procesului de edificare a securităţii şi dezvoltarea cooperării în Europa, prezentate de ministrul român al afacerilor externe*, pag. 8.

internă. Cauza principală a eșecului economic românesc a fost încercarea lui Nicolae Ceaușescu de a crea o economie având la bază modelul revoluției industriale, chiar și atunci când economiile occidentale trăiau revoluția informațională¹⁰. Din nou, autoritățile de la București recurgeau la aplicarea duală a angajamentelor proprii asumate în domeniul drepturilor omului, subliniind că unele prevederi deschideau calea amestecului în treburile interne ale altor state, încălcării independenței și suveranității naționale, stimulau și încurajau „activități și manifestări obscurantiste”, retrograde, stimulau „emigrarea” și încurajau „furtul de inteligență”, lovind în interesele dezvoltării economico-sociale. De aceea, România a formulat o declarație interpretativă prin care refuza să își asume vreun angajament de a îndeplini acele prevederi din Documentul Final la care a prezentat amendamente, care nu au fost acceptate, prevederi pe care le considera la data respectivă ca fiind necorespunzătoare. Documentul Final a fost prezentat în 5 părți, între 29 decembrie 1989 și 6 ianuarie 1990. În data de 9 ianuarie 1990, ziarul „Adevărul” sub titlul „Revenire în Europa”, anunța că „printr-o declarație oficială a Ministerului Afacerilor Externe, România și-a retras rezervele și declarațiile interpretative formulate din ordinul personal al celui care își arogase dreptul de a vorbi și a decide în numele poporului și al țării”.

În concluzii am dorit să subliniez că, în ciuda evoluțiilor organizației, care nu au fost întotdeauna la nivelul așteptărilor, OSCE rămâne singura organizație care oferă participanților acesteia confortul că opinia lor este luată în considerare și că există o platformă de dialog în care aspectele de securitate în toate dimensiunile lor își regăsesc reflectarea. Dezvoltările instituționale și normative ale procesului CSCE au prefigurat constituirea unei organizații regionale. Eliberat de încărcătura sa ideologică și de perfecționarea în plan instituțional, „procesul CSCE” nu a putut și nu poate încă să joace un rol proeminent în viața politică a Europei, cum ar fi fost de așteptat să se întâmple.

În fața sfidărilor multiple cu care continentul nostru se confruntă, precum conflictele interetnice și destrămarea unor state, stările de criză și de tensiune cu efecte destabilizatoare, decalajul economic profund între Est și Vest, mișcările xenofobe și ultra-naționaliste cu caracter adesea violent, forumul paneuropean s-a situat uneori pe un loc secundar, iar rolul activ în toate problemele majore ale continentului a fost

¹⁰ Denize, Eugen , *România sub Nicolae Ceaușescu*, vol. 3, Editura Casa Radio, București 2002, pag 19.

asumat de instituțiile vest-europene și euro-atlantice, precum NATO, Uniunea Europeană, Consiliul Europei. „Procesul CSCE” a oferit un cadru larg de concentrare și de conlucrare care nu a făcut adesea decât să reia opțiunile și soluțiile preconizate de aceste organisme mai puternice și mai active.

Paradoxal, perfecționarea „procesului CSCE” a fost însoțită de o marginalizare a sa. Această evoluție s-a produs în bună măsură datorită percepțiilor contradictorii asupra faptului că după prăbușirea „socialismului real”, desființarea Tratatului de la Varșovia nu a dus și la desființarea Alianței Nord-Atlantice; dimpotrivă, aceasta și-a menținut prerogativele, încercând să și le adapteze la noile condiții apărute în Europa. Marginalizarea OSCE a fost însoțită și de tentative de banalizare a sa, prin erodarea normelor procedurale și de lucru din partea unor state participante interesate, care le-a deosebit de-a lungul timpului de mecanismele multilaterale tradiționale. Unii experți consideră că abaterea cea mai primejdioasă care s-a produs în această privință a fost derogarea de la regula consensului – derogare inițiată tot ca urmare a acumulărilor tensiunilor într-un domeniu specific dimensiunii umane. În ianuarie 1992, Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe a decis ca, în anumite cazuri de urgență să se renunțe la aplicarea regulii consensului pentru luarea de hotărâri. Astfel, pentru acțiunile de încălcare sistematică a drepturilor omului, RF Iugoslavia a fost sancționată prin suspendarea *sine die* de la activitatea CSCE. Decizia a fost luată fără participarea ei, adică s-a practicat formula „consens minus unu”, ceea ce înseamnă, în fond, un vot. „Procesul CSCE” s-a abătut, astfel, în opinia unor experți și decidenți politici, de la misiunea sa de concertare și de conlucrare.

Alte state participante, nemulțumite de importanța acordată îndeosebi dimensiunii umane, au ajuns să considere forumul paneuropean „un tribunal” care „blochează decizii” și „pronunță excomunicări”. Dincolo de această procedură, care, în opinia lor, deschidea ușa unor proceduri periculoase, s-a putut constata o apatie a țărilor mici și mijlocii, îndeosebi a celor din Caucazul de Sud și din Asia Centrală în instanțele CSCE. Ele continuau să își exprime poziția, dar, practic, nu au mai avut curajul să se opună cu dârzenie „celor mari”.

Marginalizat și banalizat, „procesul CSCE” a avut într-o oarecare măsură de plătit un preț scump pentru ce a constituit originalitatea și forța sa: deplina egalitate în drepturi a statelor participante și capacitatea lor de a acționa în consecință, folosind în mod judicios regula consensului. Dacă țările centrale și est-europene au acționat și

au așteptat „cu sufletul la gură” să fie primite ca membri cu drepturi depline în organizațiile vest-europene și euro-atlantice, care exercită asupra lor o atracție crescândă, statele din Asia Centrală și din Caucazul de Sud nu au avut această alternativă.

Un reviriment pentru soarta „procesului CSCE” s-a produs la sfârșitul Reuniunii de evaluare de la Budapesta, când șefii de stat și de guvern ai statelor participante au adoptat, în decembrie 1994, opțiuni și direcții de acțiune, menite să confere CSCE un rol central în edificarea unei comunități regionale și stabile, unite și libere. Înalții reprezentanți ai celor 52 de state participante au reafirmat cu acest prilej nu numai atașamentul lor față de principiile Actului Final de la Helsinki și de prevederile cuprinse în celelalte documente ale CSCE, dar și voința lor de a da un nou impuls politic organizației, permițându-i să joace un rol cardinal în întâmpinarea sfidărilor veacului al XXI-lea. Pentru a îndeplini o astfel de misiune, CSCE a devenit, din ianuarie 1995, o organizație regională – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE).

În domeniul economic și de mediu, statele participante OSCE au făcut progrese considerabile în aplicarea prevederilor Documentului Bonn, dar și a Strategiei Maastricht. Modul în care prevederile au fost aplicate de către statele participante nu a fost uniform, aplicarea însăși a documentului fiind subiect de discuție sau chiar de divergență uneori în cadrul Organizației. Au fost adăugate și unele aspecte legate de tendințe centrifuge care au avut implicații negative asupra dezvoltării economice și, implicit, asupra stabilității și securității spațiului de la Vancouver la Vladivostok.

În anii nouzeci ai secolului trecut, prevenirea conflictelor era percepută în mod esențial ca o activitate politico-militară de oprire a războiului dintre state. Astăzi, abordarea de prevenire a conflictelor și-a schimbat dinamica, pentru că și amenințările la adresa securității se schimbă, iar evenimentul din 11 septembrie 2001 a demonstrat acest lucru. Cu toate acestea, situația în prezent este incomparabil mai bună în spațiul OSCE relativ la cea din 1990. Cea mai importantă ancoră de stabilitate a fost procesul de extindere al UE și oferta perspectivei de aderare la acest spațiu de prosperitate și democrație. Această perspectivă a oferit un impresionant impuls de a continua reformele, ceea ce a creat premisele pentru instituirea unei atmosfere de încredere la nivelul statelor individuale și chiar a regiunilor.

În emisfera nordică s-a format un consens general că este necesar ca statele să acorde o atenție sporită aspectelor legate de dimensiunea economică și de mediu și să abordeze aceste aspecte în strânsă legătură cu cele care se circumscriu promovării drepturilor omului, statului de drept și democrației. Evoluțiile din spațiul CSCE/OSCE au condus la concluzia că stabilitatea și securitatea statelor sunt asigurate cel mai bine prin existența unor guverne care sunt legitimate de procese democratice acceptate la nivel intern, prin existența unei stabilități interne asigurate de statul de drept și prin existența unor instituții calificate să aplice politicile economice, sociale, de mediu și de securitate eficiente, într-un cadru democratic și al statului de drept consolidat și legitim.

În cadrul acestei dimensiuni, statele au reconfirmat o serie de principii și obiective la care s-a ajuns pe calea dialogului și consensului și validate de aplicarea lor practică de către statele participante pe o scară mai largă sau mai restrânsă:

- protejarea drepturilor economice cetățenilor, îndeosebi a celor care aparțin grupurilor vulnerabile, minorităților;
- abordarea cauzelor conflictului și promovarea măsurilor menite să reducă sărăcia, să stimuleze creșterea economică și să realizeze stabilitatea economică, în general¹¹;
- promovarea „bunei guvernări” de o manieră cuprinzătoare, prin reducerea diferențelor dintre capacitatea instituțională pe diferite planuri;
- dezvoltarea unui sistem de intervenție care să oprească degenerarea conflictelor către abordări violente și sângeroase și să determine acei indicatori care pot avea capacitate de alertă timpurie în prevenirea acestui tip de conflicte.

Abordarea de o manieră cuprinzătoare și eficientă a amenințărilor la adresa securității este o adevărată provocare prin faptul că este nevoie să se treacă de la identificarea unor soluții ad-hoc, la un alt tip de reacție, bazată pe o nouă „cultură a securității” în Europa, nelimitată de gândirea convențională. Ca parte a acestei abordări

¹¹ Conceptul nu este recent. La 5 iunie 1947, adresându-se audienței la Universitatea din Harvard cu prilejul lansării planului care îi va purta numele de relansare a economiilor distruse în cel de-al doilea război mondial, generalul american George C. Marshall sublinia că „nu poate fi vorba de pace sau stabilitate politică fără securitate economică” și că politica SUA va trebui să nu fie direcționată împotriva unui stat sau doctrine anume, ci „împotriva foametei, sărăciei, disperării și haosului”.

cuprinzătoare, OSCE este unica organizație cu puternică încărcătură politică ce recunoaște că intensificarea cooperării poate să contribuie la întărirea păcii, prosperității și securității.

Timp de peste 30 de ani, organizația a servit, de fapt, omului simplu, încercând să îi aducă implementarea unor angajamente specifice în domenii de securitate și de preocupare specifice. Inclusivitatea și modalitatea de adoptare a deciziilor prin consens pot rămâne, pe termen mediu, aspecte importante și avantaje enorme pentru OSCE.

Spiritul Actului Final de la Helsinki rămâne valid în două aspecte pentru România: indivizibilitatea securității și abordarea de pe principii de cooperare a dialogului pentru asigurarea acestui climat de securitate. Nici o organizație internațională nu este perfectă. Este nevoie de îmbunătățirea eficienței acesteia, stabilirea statutului juridic al acestei organizații pentru a se asigura un proces de planificare coerentă, financiară și operațională a activității. Date fiind evoluțiile internaționale din lumea de astăzi, efectele globalizării și consecințele crizelor economice repetate, ar fi greu de crezut că negocierea unui nou decalog, în condițiile actuale, ar mai fi posibilă.

OSCE a fost mereu o organizație bogată în a găsi soluții imaginative și flexibile, însă aceasta a funcționat numai cu asigurarea consensului din partea tuturor statelor participante. Pentru statele din Caucazul de Sud și din Asia Centrală, OSCE își menține relevanța, îndeosebi ca forum de cooperare și dialog, o școală prin care opțiunile acestor state pentru alegerea formulelor de securitate să corespundă perspectivelor de dezvoltare liberă. Contribuția și experiența României sunt foarte pertinente pentru că oferă un model de tranziție, un catalog de opțiuni, de realizări, dar și de greșeli, pe care aceste state ar putea să le ia în considerare în analiza propriilor opțiuni.

Statele membre au avut mandate de negociere care pot să dea anumite indicații asupra motivelor care au condus la asumarea acestor angajamente și la aplicarea lor, inclusiv prin crearea instituțiilor care acordă asistență, însă acestea au rămas clasificate, nefiind publice pentru moment. Din aceste considerente, documentele originale OSCE, publice, prezentate cronologic din considerente de analiză a modului în care a evoluat conceptul „securității cuprinzătoare”, prezintă

principala sursă de informare, alături de utilizarea intensă a experienței personale, fie în cadrul organizației, fie în calitate de diplomat român acreditat pe lângă OSCE. La ele a fost adăugat și un număr de lucrări de referință.

Această lucrare intenționează să aducă o continuare firească a demersurilor teoretice de prezentare a abordării României și a implicării acesteia de-a lungul perioadei de la crearea CSCE/OSCE și până în prezent în reducerea riscurilor la adresa securității din regiunea menționată, de interes major pentru România, într-o manieră structurată, aferentă „pilonilor” sau „dimensiunilor” specifice OSCE: dimensiunea politico-militară și riscurile la adresa securității care decurg din amenințările de natură politică sau militară; abordarea riscurilor ce își au originea în nerespectarea obligațiilor specifice dimensiunii umane, a drepturilor omului și a amenințărilor netradiționale la adresa securității apărute îndeosebi după căderea comunismului pe continentul european; riscurile care decurg din aspectele economice ale securității.

În ceea ce privește **Bibliografia**, aceasta este una selectivă. În afară de studiile de specialitate ale CORE sau BASIC, care au o abordare structurată pe standardele generale ale OSCE și mai puțin pe cele ale dimensiunii umane, aprecierile sunt legate de modul în care standardele au fost promovate iar analizele pe această temă sunt destul de rare. Poate și faptul că practicienii care operează cu aceste standarde cunosc instrumentarul de norme și standarde, fapt care a determinat o restrângere a modului de studiere limitată în general la documentele primare; aceasta ar putea fi o explicație, însă crestomațiile tematice sau cronologice fac referiri exclusive la documentele originale semnate sau adoptate și prezentate în anexă. Instrumentarul oferit de bibliotecile on-line precum cele ale BIDDO pot fi accesate direct de pe paginile de web, însă aceste lucrări nu au caracter analitic, ci mai degrabă unul normativ, pentru a oferi celor interesați soluția „à la carte” dintr-un meniu accesibil tuturor.

Evenimentele recente din Europa, apariția noului stat Kosovo, nerecunoscut de multe state, ridică întrebări asupra viabilității OSCE ca instrument de dialog în promovarea securității și stabilității în regiune. Deși din ce în ce mai contestată de multe state participante, eficiența OSCE reprezintă un punct de reper prin abordarea ei cuprinzătoare, iar prezenta lucrare vine să oglindească importanța Organizației în configurarea structurilor de securitate pe continentul european și, îndeosebi, în regiunea vizată de tema lucrării.

BIBLIOGRAFIE

A. Documente ale OSCE și ale instituțiilor partenere:

a. Documente ale reuniunilor OSCE la nivel înalt (ordine cronologică):

1. Actul Final de la Helsinki al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, Helsinki, 1 August 1975 (referire făcută și sub numele de Helsinki 1975);
2. Carta de la Paris pentru noua Europă – documentul suplimentar, Paris 21 noiembrie 1990 (referire făcută și sub numele de Paris 1990), cotă documente OSCE: mcs/1990/11/4045_en;
3. Documentul CSCE la Helsinki, „Provocările schimbării”, 9 iulie 1992 (referire făcută și sub numele de Helsinki 1992), cotă documente OSCE: mcs/1992/07/4046_en;
4. Documentul Final de la Budapesta, 6 decembrie 1994 (referire făcută și sub numele de Budapesta 1994), cotă documente OSCE: mcs/1994/12/4048_en;
5. Documentul Lisabona, 3 decembrie 1996 (referire făcută și sub numele de Lisabona 1996), cotă documente OSCE: mcs/1996/12/4049_en;
6. Documentul Istanbul, 19 noiembrie 1999, (referire făcută și sub numele de Istanbul 1999), cotă documente OSCE: mcs/1999/11/4050_en.

b. Documente ale reuniunilor Consiliilor Ministeriale și alte documente asociate (ordine cronologică):

7. Recomandările finale ale consultărilor de la Helsinki, 8 iunie 1973 (referire făcută și sub numele de Helsinki 1973), cotă documente OSCE: mcs1973/07/4136_en;
8. Raportul privind concluziile și recomandările reuniunii Forumul științific CSCE, Hamburg 1980;
9. Documentul final de la Madrid al celei de a doua reuniuni *follow-up*, 6 septembrie 1983 (referire făcută și sub numele de Madrid 1983);
10. Documentul final de la Viena al celei de a treia reuniuni *follow-up*, 15 ianuarie 1989 (referire făcută și sub numele de Viena 1989), cotă documente OSCE: mcs/1989/01/16059_en;
11. Raportul privind concluziile și recomandările reuniunii privind protecția mediului înconjurător în statele CSCE, Sofia 1989 – Viena 1990;
12. Documentul reuniunii de la Copenhaga al conferinței privind dimensiunea umană a CSCE, 29 iunie 1990, (referire făcută și sub numele de Copenhaga 1990), cotă documente OSCE: odihr/1990/06/13992_en;
13. Documentul simpozionului de la Cracovia privind moștenirea culturală a statelor participante CSCE, 6 iunie 1991 (referire făcută și sub numele de Cracovia 1991), cotă documente OSCE: doclib/1991/06/23708_en;

14. Raportul reuniunii CSCE la nivel de experți privind minoritățile naționale, Geneva, 19 iulie 1991 (referire făcută și sub numele de Geneva 1991), cotă documente OSCE: hcmn/1991/07/14125_en;
15. Documentul reuniunii conferinței de la Moscova privind dimensiunea umană a CSCE, Moscova, 3 octombrie 1991 (referire făcută și sub numele de Moscova 1991), cotă documente OSCE: odihr/1991/10/13995_ru;
16. Documentul celei de a doua reuniuni a Consiliului CSCE, Praga, 30-31 ianuarie 1992 (referire făcută și sub numele de Praga 1992), cotă documente OSCE: mcs/1992/01/4142_en;
17. Documentul Final de la Helsinki al celei de a patra reuniuni *follow-up*, Helsinki, 10 iulie 1992 (referire făcută și sub numele de Helsinki 1992), cotă documente OSCE: mcs/1992/07/33077_en;
18. Documentul celei de a treia reuniuni a Consiliului CSCE, Stockholm, 14-15 decembrie 1992, (referire făcută și sub numele de Stockholm 1992), cotă documente OSCE: mcs/1992/12/4156_en;
19. Documentul celei de a patra reuniuni a Consiliului CSCE „*CSCE și noua Europă – Securitatea noastră este indivizibilă*”, Roma, 30 noiembrie-1 decembrie 1993 (referire făcută și sub numele de Roma 1993), cotă documente OSCE: mcs/1993/11/4165_en;
20. Documentul celei de a șasea reuniuni a Consiliului Ministerial, Copenhaga, 18-19 decembrie 1997, (referire făcută și sub numele de Copenhaga 1997), cotă documente OSCE: mcs/1997/12/4167_en;
21. Documentul celei de a șaptea reuniuni a Consiliului Ministerial, Oslo, 2-3 decembrie 1998, (referire făcută și sub numele de Oslo 1998), cotă documente OSCE: mcs/1998/12/4168_en;
22. Deciziile celui de al optulea Consiliu Ministerial, Viena, 27-28 noiembrie 2000, (referire făcută și sub numele de Viena 2000), cotă documente OSCE: mcs/2000/11/4170_en;
23. Documentul celui de al nouălea Consiliu Ministerial, București, 3-4 decembrie 2001, (referire făcută și sub numele de București 2001), cotă documente OSCE: mcs/2001/12/4173_en;
24. Documentul celui de al zecelea Consiliu Ministerial, Porto, 6-7 decembrie 2002, (referire făcută și sub numele de Porto 2002), cotă documente OSCE: mcs/2002/12/4174_en;
25. Documentul celui de al unsprezecelea Consiliu Ministerial, Maastricht, 1-2 decembrie 2003, (referire făcută și sub numele de Maastricht 2003), cotă documente OSCE: mcs/2003/12/4175_en;
26. Documentul Strategiei OSCE pentru dimensiunea economică și de mediu, Maastricht, 1-2 decembrie 2003, cotă documente OSCE: MC (11).JOUR/2, Anexa 1;
27. Documentul celui de al doisprezecelea Consiliu Ministerial, Sofia, 6-7 decembrie 2004, (referire făcută și sub numele de Sofia 2004), cotă documente OSCE: MC.DEL/68/04;
28. Declarația președiniei în exercițiu a OSCE a Sloveniei, cotă documente OSCE: MC (13).Jour/2 din 6 decembrie 2005 și pachetul de documente și decizii, cote documente OSCE: MC.DOC/1-18/05 din 6 decembrie 2005;
29. Documentul celui de al paisprezecelea Consiliu Ministerial, Bruxelles, 5 decembrie 2006, cotă documente OSCE: MC14EW79 și MC.DOC/1-6/06 din 5 decembrie 2006; Deciziile Consiliului Ministerial, Bruxelles, 5 decembrie 2006, cote documente OSCE: MC.DEC/2-21/06;
30. Documentul celui de al cincisprezecelea Consiliu Ministerial, Madrid, 29-30 noiembrie 2007, cotă documente OSCE: MC15EW72;

31. Documentul celui de al aisprezecelea Consiliu Minsiterial, Helsinki, 5 decembrie 2008, cotă documente OSCE: MC16EW60;

32. Decizia celui de al şaptesprezecelea Consiliu Ministerial, Atena, 1-2 decembrie 2009: „*Reconfirm-Review-Reinvigorate Security and Cooperation from Vancouver to Vladivostok*”, cotă documente OSCE: MC.DOC/1/09 din 2 decembrie 2009;

c. Decizii ale Consiliului Permanent, comitetului seniorilor si a altor evenimente OSCE (ordine cronologică):

33. Decizia Nr. 243/23 iulie 1998, a celei de-a 179-a reuniuni plenare a Consiliului Permanent al OSCE, PC.DEC/243, privind înfiinţarea Centrului OSCE de la Alma-Ata;

34. Decizia Nr. 244/23 iulie 1998, a celei de-a 179-a reuniuni plenare a Consiliului Permanent al OSCE, PC.DEC/244, privind înfiinţarea Centrului OSCE de la Aşhabad;

35. Decizia Nr. 245/23 iulie 1998, a celei de-a 179-a reuniuni plenare a Consiliului Permanent al OSCE, PC.DEC/245, privind înfiinţarea Centrului OSCE de la Bişkek;

36. Decizia Nr. 314/22 iulie 1998, a celei de-a 241-a reuniuni plenare a Consiliului Permanent al OSCE, PC.DEC/314, privind înfiinţarea Centrului OSCE de la Erevan;

37. Decizia Nr. 318/22 iulie 1998, a celei de-a 241-a reuniuni plenare a Consiliului Permanent al OSCE, PC.DEC/318, privind înfiinţarea Centrului OSCE de la Baku;

38. Decizia Nr. 797/21 iunie 2007, a celei de-a 671-a reuniuni plenare a Consiliului Permanent al OSCE, PC.DEC/797, privind înfiinţarea Centrului OSCE de la Astana;

39. Decizia Nr. 852/19 iunie 2008, a celei de-a 717-a reuniuni plenare a Consiliului Permanent al OSCE, PC.DEC/852, privind înfiinţarea Centrului OSCE din Tadjikistan;

40. *Raportul celui de-al doilea seminar pregătitor al Forumului Economic şi de Mediu – „Managementul resurselor de apă”*, Zaragoza, Spania, 13-15 martie 2007, cota documente OSCE: SEC.GAL/72/0718 aprilie 2007, în limba engleză;

41. *„Noile ameninţări la adresa securităţii în cadrul dimensiunii economice şi de mediu a OSCE”* – Raport UNECE către cel de-al 11-lea Forum Economic OSCE – Praga, 20-23 mai 2003, EF.DEL/2/03, 13 mai 2003, în limba engleză, pg 10;

42. Raport al Comisiei Economice ONU pentru Europa *„Noi ameninţări la adresa securităţii în dimensiunea economică şi de mediu”*, Forumul Economic al OSCE, Praga, pag 5, cota OSCE: EF.DEL/2/03/13 mai 2003.

d. Documente ale organizaţiilor partnerere ale OSCE

43. *Tratatul de la Paris privind înfiinţarea Comunităţii Europene a Cărbunelui şi Oţelului*, semnat la 18 aprilie 1951 de Belgia, Franţa, R.F. a Germaniei, Italia, Luxemburg, Regatul Țărilor de Jos;

44. *Tratatul de la Roma privind înfiinţarea Comunităţii Economice Europene*, semnat la 25 martie 1957, semnat la 18 aprilie 1951 de Belgia, Franţa, R.F. a Germaniei, Italia, Luxemburg, Regatul Țărilor de Jos;

45. „*Noile amenințări la adresa securității în cadrul dimensiunii economice și de mediu a OSCE*” – Raport UNECE către cel de-al 11-lea Forum Economic OSCE – Praga, 20-23 mai 2003, cota documente OSCE: EF.DEL/2/03, 13 mai 2003, în limba engleză;

e. Intervenții ale personalităților implicate în activitatea OSCE:

46. Intervenția Cancelarului Germaniei Helmut Kohl la cel de-al Doilea Summit al CSCE, Paris, 19-21 noiembrie 1990, cota documente OSCE: **CSCE/SM/1990/15833_en**;

47. Intervenția Președintelui SUA George Bush la cel de-al Doilea Summit al CSCE, Paris, 19-21 noiembrie 1990, cota documente OSCE: **CSCE/SM/1990/15834_en**;

48. Intervenția Președintelui URSS Mihail Gorbaciov la cel de-al Doilea Summit al CSCE, Paris, 19-21 noiembrie 1990, cota documente OSCE: **CSCE/SM/1990/15835_en**.

B. Lucrări Generale:

49. Henri Kissinger, ***Diplomația***, traducere din limba engleză, Editura All, București, 1998.

50. Valentin Lipatti, ***România și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa în Integrarea europeană – prioritate în politica externă a României***, Editura Fundației „România de Măine”, București, 1996.

51. xxx, ***Doctrină politico-militară***, partea a VI-a, Securitate națională și Euroatlantică, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.

52. xxx, ***Pagini din Diplomația României („semper fidelis patriae”)***, Volumul I, elaborat de Asociația Ambasadorilor și Diplomaților de Carieră din România, Editura Junimea, Iași, 2009.

53. Nistor, Ionuț; Nistor, Paul (coordonatori) ***Relații Internaționale. Lumea Diplomației, Lumea Conflictului***, Editura Pim, Iași 2009.

54. Opreș, Petre ***Criza poloneză de la începutul anilor 1980. Reacția conducerii PCR***, Editura Universității Petrol - Gaze, Ploiești 2008.

55. Opreș, Petre ***România în Organizația Tratatului de la Varșovia (1955-1991)***, Editura Militară, București 2008.

56. Denize, Eugen ***România sub Nicolae Ceaușescu***, vol. 3, Editura Casa Radio, București 2002.

57. Banu Luminița; Banu, Florian ***Alexandru Drăghici la ora naționalismului. Popularizarea Declarației din aprilie 1964 în structurile MAI***, „Caietele CNSAS”, Anul II, Nr. 1 (3)/2009, Editura CNSAS, București 2010.

58. Bodeanu, Denisa, ***Din culisele unei misiuni eșuate. Vizita întreprinsă în primăvara anului 1987 în S.U.A. de reprezentanții cultelor din România***, „Caietele CNSAS”, Anul 1, Nr. 1/2008, Editura CNSAS, București 2008.

59. Neagoe-Pleșa, Elis, ***Starea de spirit a populației din România în timpul evenimentelor din Cehoslovacia (1968)***, „Caietele CNSAS”, Anul 1, Nr. 2/2008, Editura CNSAS, București 2008.

60. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, ***Raportul Final***, București 2006.

61. Banu Florian, Țăranu Liviu, ***Aprilie 1964 Primăvara de la București, Cum s-a adoptat „Declarația de independență” a României***, Editura Enciclopedică, București 2004.

62. Betea, Lavinia *Comunicare și Discurs în „Limba de Lemn” a regimului comunist*, http://philosophy.uaic.ro/site/philosophy/Argumentum_nr._3_2004-2005_Cap.III.pdf, accesat la 25.03.2011.
63. Cernat, Paul; Manolescu, Ion; Mitchievici, Angelo; Stanomir, Ioan *Explorări în comunismul românesc*, vol. 2, Editura Polirom, Iași 2004
64. Judt, Tony - *Epoca Postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Editura Polirom, Iași 2008.

C. Lucrări Speciale:

65. Asmus, Ron D. - *Opening NATO's Door, How the Alliance remade itself for a New Era* Columbia University Press, New York, 2002,
66. Barry, Robert - *The OSCE: A Forgotten Transatlantic Security Organization?*, Raport de cercetare Nr. 2003.3 publicat de Consiliul pentru Informații de Securitate Americano-Britanic (BASIC), Londra, iulie 2002, pg. 22-25;
67. Bogdan, Radu, *România și procesul securității europene, de la Helsinki la Viena*, Editura Politică, București 1988.
68. Brill Olcott, Martha – *Promovarea democrației în Asia Centrală: de la mari așteptări la deziluzii*, (titlul în original), în volumul “*The Quandaries of Promoting Democracy in Central Asia: Experiences and Perspectives from Europe and the USA*” - Raport la seminarul transatlantic al Centrului pentru cercetarea OSCE, Hamburg, februarie 2007, sub îngrijirea prof. Anna Kreikemeyer și prof. Wolfgang Zellner, pg. 7-35;
69. Cismas, Ioana - *OSCE – Acknowledging its social construction and the consequences thereof*, raport prezentat la cea de-a șasea Conferință pan-europeană în domeniul relațiilor internaționale, Torino, 12-15 septembrie 2007, Institutul de Studii Internaționale, Geneva, capitolul II, pg 14-20;
70. Filip, Anda și Stanescu, Marin - *Romania and the OSCE*, Document ocazional al Centrului pentru cercetarea OSCE-CORE, Hamburg, noiembrie 1998, sub îngrijirea prof. Wolfgang Zellner, pg 89-95;
71. Ghebali, Victor – Yves - *Growing Pains at the OSCE: The Rise and Fall of Russia's Pan – European Expectations*, Cambridge “Review of International Affairs”, Vol. 18, Nr. 3, 2005.
72. Lipatti, Valentin (coordonator) *Actul final a CSCE și Europa de azi*, Editura Fundației „România de Măine”, București 1995.
73. van Moeurs, Wim – *Beyond EU enlargement*, Editura Fundației Bertelsmann, 2001;
74. Rahr, Alexander– *Edineniye Evrop” (Unificarea Europei)*, cotidianul IZVESTIYA, Nr. 140/1111/28155, , 2 august 2010, ediția de la Kiev (și în varianta internet www.izvestia.com.ua);
75. Sauliuc, Adriana și Chifu, Iulian *Securitatea europeană în dezbaterile OSCE înaintea formulii de la Corfu*, „Buletinul Centrului pentru prevenirea conflictelor și alertă timpurie”, București, iulie 2009;
76. Vlad, Constantin (Coordonator), *România și Securitatea Europeană*, Editura Politică, București 1981.
77. Zagorski, Andrei – „*The clash between Moscow and the Human Dimension at the CSCE: from Vienna to Copenhagen*”, Anuarul CORE, pg 14-60, Hamburg 2005.

78. xxx, The International Helsinki Federation for Human Rights *Romania: enemy of its own people*, A report prepared for the CSCE Human Rights Conference in Paris, Viena, Austria, June 1989.
79. xxx, *Evaluare actualizată a opărilor de teren ale OSCE*, în limba engleză, OSCE, Centrul de Prevenire a Conflictelor, cotă documente OSCE SEC.GAL/182/08 din 30 septembrie 2008, pg 32-57, pg 78-79, pg 85-88;
80. xxx, *Romania's Chairmanship of the OSCE – Hearing before the Commission on Security and Cooperation in Europe*, Buletin al Congresului SUA, Congresul al o sută șaptelea, Prima sesiune, editat și tipărit pentru uzul Comisiei pentru securitate și cooperare în Europa, 31 octombrie 2001, cota bibliotecii Congresului american [CSCE 107-1-7], pg. 2-12.

D. Presă – Colecția „Scînteia”

- 81. 1954: februarie, iulie;
- 82. 1966: ianuarie, iulie;
- 83. 1972: noiembrie, decembrie;
- 84. 1973: ianuarie-iulie, septembrie-decembrie;
- 85. 1974: februarie, aprilie, iulie;
- 86. 1975: februarie, iunie, iulie, august;
- 87. 1977: iunie, octombrie-decembrie;
- 88. 1978: martie, iunie, iulie, octombrie, noiembrie;
- 89. 1979: februarie, martie;
- 90. 1980: februarie, martie, septembrie-decembrie;
- 91. 1981: ianuarie, februarie, mai-iulie, noiembrie, decembrie;
- 92. 1982: februarie;
- 93. 1983: aprilie, mai, septembrie;
- 94. 1984: ianuarie, martie-mai, decembrie;
- 95. 1985: ianuarie, iunie, septembrie, octombrie;
- 96. 1986: februarie, martie, mai, iulie, septembrie;
- 97. 1988: aprilie-iulie;
- 98. 1989: octombrie-decembrie.